

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УМАНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ПАВЛА ТИЧИНИ**

**Факультет соціальної та психологічної освіти
Кафедра соціальної педагогіки та соціальної роботи**

Шевченко Анна Вікторівна

спеціальність 231 Соціальна робота

РЕФЕРАТ

магістерської роботи
за освітньо-професійною програмою «Соціальна робота»

**«СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНА АДАПТАЦІЯ ЛІЦЕЇСТІВ
ПЕРШОГО КУРСУ ДО УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ
(НА ПРИКЛАДІ КИЇВСЬКОГО ВІЙСЬКОВОГО ЛІЦЕЮ
ІМЕНІ ІВАНА БОГУНА)»**

НАУКОВИЙ КЕРІВНИК:

кандидат педагогічних наук,
доцент кафедри соціальної педагогіки
та соціальної роботи Ісаченко Вікторія Павлівна.

Умань – 2021

ЗМІСТ

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ЛІЦЕЇСТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ

- 1.1. Сутність поняття «адаптація» у соціальній роботі.....
- 1.2. Особливості соціально-психологічної адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.....
- 1.3. Особливості діяльності Київського військового ліцею імені Івана Богуна як соціального інституту.....
- 1.4. Структурні компоненти успішної соціально-психологічної адаптації курсантів початкових курсів до умов військового закладу

РОЗДІЛ 2. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНЕ ДОСЛІДЖЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ УМОВ АДАПТАЦІЇ ЛІЦЕЇСТІВ ПЕРШОГО КУРСУ ДО УМОВ ВІЙСЬКОВОГО ЗАКЛАДУ

- 2.1. Діагностика стану адаптованості курсантів військового навчального закладу.....
- 2.2. Реалізація педагогічних умов, що сприяють успішності адаптації курсантів до навчання.....
- 2.3. Результати формувального експерименту та їх аналіз.....
- ВИСНОВКИ.....
- СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....
- ДОДАТКИ.....

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Об'єктивна потреба в здійсненні соціальної роботи з підвищення ефективності професійної підготовки курсантів, пріоритетність якої визначена і регулюється нормативно-правовими актами, програмами і концепціями, обумовлена динамічним характером професійно-службової діяльності в умовах реформи Збройних Сил. Особливої актуальності в умовах реформування системи військової освіти набуває необхідність вдосконалення процесу адаптації курсантів до умов військового закладу, що дозволяє вирішувати ряд важливих соціально-педагогічних завдань. Значна роль відводиться забезпеченню соціально-педагогічних процесів, спрямованих на корекцію дезадаптації, формування системи управління адаптацією з урахуванням специфіки конкретної сфери адаптації, підвищення рівня готовності курсантів, створення умов, що забезпечують зростання мотивації до навчання у військовому закладі і подальшої військово-професійної діяльності. При цьому молодші курси навчання є найбільш складними для курсантів, що пов'язано з процесом їх активного включення в нове середовище.

Необхідність цього дослідження і вирішення проблеми адаптації курсантів молодших курсів навчання до умов військового закладу обумовлені наступними обставинами: по-перше, необхідність подолання негативних моментів, що перешкоджають успішній адаптації курсантів до життєдіяльності і навчання в умовах специфіки освітнього процесу у військовому закладі. На сучасному етапі, характеризуються багатьма суперечливими процесами, що мають негативний відбиток не лише на їх функції захисту та попередження агресії, а й на морально-психологічному стані особового складу. Невизначеність щодо ідеологічних цінностей, недостатній рівень матеріальної та побутової забезпеченості, недостатня кадрова укомплектованість через безсистемне скорочення особового складу призводять до формування негативних психічних станів військовослужбовців, що поступово формує негативні особистісні якості кадрових військових. Таким чином, майбутні захисники держави знаходяться під загрозою опинитися у стані дезадаптації, з усіма можливими негативним

наслідками: від втрати ціннісних життєвих орієнтирів особистості до втрати обороноздатності держави.

У контексті вищевказаних процесів, особливу увагу привертає до себе наймолодший контингент військової молоді – курсанти військових навчальних закладів, зокрема, Київського військового ліцею імені Івана Богуна. З огляду на їхній вік, недостатній життєвий та професійний військовий досвід саме вони опиняються в особливих умовах військового середовища, що характеризується підвищеним рівнем вимог, особливим рівнем підлеглості та суворого контролю щодо виконання поставлених завдань, певним рівнем соціальної та референтної депривації.

Проблему адаптації загалом та адаптації до навчання зокрема вивчало доволі багато вітчизняних і зарубіжних учених (Д. Андрєєва, Ю. Александровський, Т. Алексєєва, Б. Ананьєв, Г. Балл, Ф. Березін, Р. Бибріх, О. Борисенко, С. Гапонова, М. Головатий, М. Дяченко, А. Захарова, Л. Кандибович, В. Кондратова, М. Корольчук, С. Максименко, Л. Мітіна, В. Медведєва, А. Налчаджян, Р. Нізамова, А. Петровський, Т. Проворова, О. Симоненко, Т. Титаренко, Г. Шевандрін, Я. Щєглова та ін.).

Так, загальну теорію соціально-психологічної адаптації розробляли Л. Виготський, О. Лазурський, Ж. Піаже, Д. Клаузен, Дж. Морено, Г. Гартман, З. Фрейд та ін. Сутність адаптації, її критерії, види, умови та чинники висвітлено в роботах Т. Алексєєвої, Н. Жигайло, І. Бондаренко, В. Семиченко, А. Федоренко, М. Томчука та ін.

На жаль, проблема соціально-психологічної адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу не була ще комплексно та всебічно розглянута науковою спільнотою.

Мета дослідження: теоретично обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність соціально-психологічних умов адаптації ліцеїстів першого курсу до умов військового закладу.

Відповідно до мети, об'єкта, предмета дослідження були поставлені наступні **завдання:**

1. Здійснити теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.

2. Визначити структурні компоненти успішної соціально-психологічної адаптації курсантів початкових курсів до умов військового закладу.

3. Виявити стан адаптованості курсантів першого курсу до умов військового закладу.

4. Обґрунтувати і експериментально перевірити ефективність соціально-педагогічних умов адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.

Об'єкт дослідження: соціально-психологічна адаптація ліцеїстів першого курсу до умов військового закладу.

Предмет дослідження: соціально-психологічні умови успішної адаптації ліцеїстів першого курсу.

Для досягнення поставленої мети дослідження, вирішення завдань були використані такі **методи дослідження:** загальнонаукові методи пізнання (синтез, аналіз, порівняння, класифікація і типізація, узагальнення, систематизація, проектування, прогнозування, моделювання); соціологічні методи (бесіди, інтерв'ювання, анкетування, узагальнення і систематизація результатів); емпіричні (соціально-педагогічний експеримент, вивчення і аналіз літературних джерел); методи математичної статистики.

Експериментальною базою дослідження став Київський військовий ліцей імені Івана Богуна. У дослідженні взяло участь 45 курсантів 1-го курсу.

Теоретична значущість дослідження полягає у наступних аспектах: уточнено поняття «адаптація першого курсу до умов військового закладу» з урахуванням специфіки військового навчального закладу; розширено наукове уявлення про процес соціально-психологічної адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу; виокремлено структурні компоненти успішної соціально-психологічної адаптації курсантів початкових курсів до умов військового закладу; обґрунтовані соціально-педагогічні умови адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.

Практична значимість дослідження визначається тим, що обґрунтовано і експериментально перевірено ефективність соціально-педагогічних умов адаптації курсантів першого курсу, на основі яких розроблена та впроваджена соціально-педагогічна програма адаптації курсантів до умов військового закладу.

Теоретичний і емпіричний матеріал може бути широко використаний в практиці діяльності військових закладів освіти та в процесі підвищення кваліфікації кадрового складу Збройних Сил України.

Апробація результатів дослідження відбувалася шляхом публікації наукових тез та виступів на Всеукраїнських науково-практичних конференціях та семінарах: «Актуальні проблеми соціальної педагогіки та соціальної роботи» (Умань, 15 жовтня 2020 р.), «Актуальні проблеми соціальної роботи, педагогіки та психології в Україні: сучасний стан та перспективи розвитку» (Умань, 25 листопада 2020 р.), «Спеціальна та інклюзивна освіта: теорія, методика, практика» (Умань, 25 березня 2021 р.), «Дистанційне навчання у закладі вищої освіти в умовах пандемії: виклики сучасності» (Умань, 30 березня 2021 р.), регіональних науково-методичних та науково-практичних семінарах: «Інноваційний менеджмент в управлінні персоналом» (Умань, 8 жовтня 2020 р.), «Тренінгові програми у соціальній роботі» (Умань, 29 березня 2021 р.), «Громадські організації людей з інвалідністю крізь призму надання соціальних послуг» (Умань, 16 квітня 2021 р.) та ін.

Публікації автора за темою дослідження: основні положення та результати дослідження викладено у 3 тезах, які опубліковані у збірниках наукових праць за матеріалами конференцій та семінарів.

Структура та обсяг магістерського дослідження: робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Кваліфікаційна робота викладена на 88 сторінках, в тому числі містить 1 малюнок, 2 графіки, 11 таблиць, додатки та 103 бібліографічних джерела.

ВИСНОВКИ. В результаті проведеного дослідження ми дійшли до наступних висновків:

1. Відповідно до першого завдання здійснено теоретичний аналіз проблеми соціально-психологічної адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.

Специфіка умов адаптації курсантів військових навчальних закладів має більш складний характер в порівнянні з іншими закладами освіти. Це зумовлюється тим, що з перших днів навчання курсанти поряд з навчальними обов'язками зобов'язані виконувати відповідно до визначених формалізованими вимогами професійні обов'язки військової служби. Очевидно, що найбільш складним періодом в процесі адаптації в умовах військового закладу освіти є перші три семестри навчання.

Як індикатором успішної адаптації виступає ефективність виконуваної курсантом діяльності

Здійснивши аналіз наукової літератури, з'ясовано, що існує чотири етапи соціально-психологічної адаптації курсантів:

1) підготовчий або профорієнтаційний (етап професійного самовизначення абітурієнтів, пов'язаний із формуванням умінь і навичок для подолання труднощів першого періоду адаптації до навчання);

2) орієнтаційний (засвоєння нормативних аспектів нового соціального середовища);

3) пристосувальний (пристосування до особливостей та вимог навчально-службової діяльності, до мікроклімату навчальної курсантської групи);

4) етап самооцінювання (самооцінка власного професійного вибору і поведінки у групі, етап активного становлення «Я-концепції»).

Визначальним внутрішнім критерієм адаптації студента в умовах військового закладу є стан задоволення процесом і результатом професійної, соціальної та біологічної адаптації.

До внутрішніх критеріїв можна віднести такі:

- розвиток внутрішньої свободи;
- здатність відстоювати свої переконання;
- здатність будувати конструктивні взаємини;
- здатність керувати своїм емоційним станом;
- конструктивне ставлення до критики інших та ін.

Зовнішні критерії:

- виконання студентами правил і вимог навчального процесу;
- уміння застосовувати знання на практиці; – участь у суспільному житті навчального закладу;
- безконфліктна поведінка;
- комунікативна компетентність;
- вироблення власного стилю поведінки та ін.

Проведене дослідження показує, що адаптація студентів в умовах вищого навчального закладу є складним, багатоаспектним, синтетичним, динамічним процесом. Це вимагає комплексного підходу до дослідження проблеми.

2. Відповідно до другого завдання визначено структурні компоненти успішної соціально-психологічної адаптації курсантів початкових курсів до умов військового закладу.

На нашу думку, на успішний процес адаптації впливають найбільшим чином впливають саме такі фактори як:

- Самооцінка;
- Міжособистісне спілкування;
- Мотиваційна готовність до професії;
- Особистісний адаптаційний потенціал;
- Якість засвоєння фундаментальних і прикладних знань, умінь і навичок в рамках службової діяльності.

У результаті дослідження визначено комплекс соціально-педагогічних умов, які впливають на ефективність соціально-психологічної адаптації курсантів початкових курсів до умов військового закладу:

– готовність курсантів молодших років навчання, командного складу і викладачів до практичного застосування соціальної програми адаптації до професійно-службової діяльності;

– систематичне здійснення комплексної діагностики та моніторингу курсантів у процесі адаптації до умов військового закладу;

– цілеспрямоване управління професійно-службовою діяльністю курсантів, як на етапі планових навчальних занять і виконання обов'язків по службі, так і в період їх самостійної роботи з використанням програми спрямованого соціально-педагогічного впливу.

3 Відповідно до третього завдання виявлено стан адаптованості курсантів першого курсу до умов військового закладу.

У дослідженні взяло участь 45 курсантів 1-го курсу. Київського військового ліцею імені Івана Богуна як соціального інституту

В ході дослідження дійшли висновку, що на адаптаційний процес впливають такі групи факторів, як:

- а) група факторів індивідуального розвитку особистості;
- б) соціально-психологічні,
- в) суспільно-політичні,
- г) національно-демографічні,
- д) особливості навчального закладу.

Було запропоновано та реалізовано комплексна методика оцінки рівня адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу, яка передбачає дослідження: самооцінки курсанта; міжособистісного спілкування; мотиваційної готовності, особистісного адаптаційного потенціалу, якості засвоєння фундаментальних і прикладних знань, умінь і навичок в рамках службової діяльності.

Таким чином, розроблена методика комплексної оцінки адаптації курсантів до умов військового закладу, на наш погляд, дозволяє об'єктивно оцінити досліджуване соціально-педагогічне явище в динаміці, забезпечує порівняння як індивідуального, так і загальних усереднених результатів

оцінки адаптаційних процесів в контрольній та експериментальній групах і створюють необхідні умови для подальшого визначення і обґрунтування основних шляхів вдосконалення соціальної та психолого-педагогічної роботи в рамках впровадження сучасних технологій соціально-психологічної адаптації з урахуванням специфіки навчання у військовому навчальному закладі.

4. Відповідно до четвертого завдання обґрунтовано і експериментально перевірено ефективність соціально-педагогічних умов адаптації курсантів першого курсу до умов військового закладу.

Аналіз результатів показав, що в експериментальній групі рівень розвитку досліджуваних критеріїв істотно вище аналогічних показників курсантів контрольної групи. Так високим рівнем розвитку мотиваційної готовності до умов військового закладу характеризуються 48% курсантів експериментальної групи проти 39% курсантів контрольної групи, високим рівнем розвитку особистісного адаптаційного потенціалу – 55% проти 39% відповідно, високим рівнем розвитку якості засвоєння прикладних і фундаментальних знань – 32% в експериментальній групі проти 27% в контрольній, підвищенням рівня самооцінки – 45 % в експериментальній групі проти 30 % в контрольній, збільшення рівня міжособистісного спілкування 68% експериментальної групи проти 31 % курсантів контрольної групи

Таким чином, спостерігається позитивна динаміка показників, характеризує критерії адаптації до умов військового закладу в експериментальних групах, в той час як в контрольних групах вона залишається на відносно стабільному рівні

Проведене дослідження не вичерпує всієї повноти розглянутої проблеми. Подальший її розвиток може бути в наступних напрямках: розробка соціальних технологій адаптації курсантів військового навчального закладу до професійно-службової діяльності; дослідження можливостей сучасних навчально-методичних комплексів з розвитку адаптації майбутніх

військових фахівців до професійно-службової діяльності в освітньому процесі; розробка моделей і методик профілактики дезадаптації курсантів військового навчального закладу.